1816-ban Kis Bálint szentesi lelkipásztor esperesi utasításra személyesen látogatta meg a Bánságban lévő református egyházközségeket. Útja során Rittbergen, Magyarittebén, Debeljácsán és Franzfelden járt, Lieblingbe nem jutott el. Az alábbi szövegből kiderül, hogy ez a szöveg nem az egyházlátogatási jegyzőkönyv, hanem csak a hozzáírt kísérőlevél. Maga a levél viszont annyira részletes, hogy a vizitációs iratok helyettesítőjeként használható. Mivel az egyházlátogatási jegyzőkönyv nem fellelhető, a bánsági reformátusokról ez a legrészletesebb vizitáció, amelyik elérhető.

Debelliátsról, Rittbergről, M[agyar]Ittebéről, Frantzfeldről visitationalis relatio de a[nno] 1816, t[iszteletes] assess[or] Kis Bálint úr által

Az alóll írtak, nagytiszteletű tractualis senior Kis András úr által a bánátusi ekklézsiák visitálására kirendeltetvén, elindultunk Makóról e folyó 1816-dik eszt[endő]b[en] július 26-dikánn, és értünk az első ekklézsiába, Rittbergbe ezenn hónap 28-dikán, aholott is az ekklézsia rendes prédikátorának, tiszt[eletes] Kútasi József úrnak, úgy szinte Kis István, Korsós Péter, Berényi György, Tót Sámuel, Szabó András curator, és több presbyterialis személlyeknek jelenlétekbe megvizsgáltuk:

1-ször az oskolát, mellyet mind külsőképpen, mind belsőképpen nyomorult állapotba találtunk, szalmával fedett tetején nagy lyukak lévénn, nem tsepeg, hanem foly a házba az esső, a szegény tanítónak nagy alkalmatlanságára, házi eszközeinek romlására. A classis tömlötznek is alkalmatlan volna, mellyben 10 tanítványok voltak, akiknek mindazáltal tudományotskájokban való előmeneteleket örömmel tapasztaltuk és az ő tanítójokat jobb sorsra is érdemesnek ítéltük. Ezen oskola eránt való gondatlanságára midőn a jelen volt előljárókat megfeddettük, és reparálására serkentettük, azt felelték, hogy ők ezt azért hagyták így veszendőbe, mert valami 4 esztendő ólta igyekeznek innen más hellyre költözni, s ennél fogva nem akartak haszontalan költséget tenni, ha mindazáltal a jövő esztendőbe itt megmaradnak, és az Isten áldást ád földökre, megújjítják oskolájok tetejét, addig is igyekeznek lakhatóvá tenni. A rectort pedig hivatalá[na]k hűséggel való folytatására a becsülletes életre intvén, meghagytuk neki, hogy ezutánn a felsőségnek rendelése szerént a kis katechismus és sz[ent] historia hellyett taníttsa az Útmutatást, mellyben hogy előmehessen, legottan egyet vetettünk az oskola számára az curator által, értésére adván, miképpen taníttsa ezt.

2-szor. Az ekklézsia visitatioját tartottuk, amellybenn az előnkbe adódott tabella szerént feltett kérdésekre mit feleltenek, feljegyezvén, a n[agy]t[iszteletű] senior uramnak általadtuk.

3-szor. A közelebbről Berénybe tartatatott tractuale consistorium protocollumának 8-dik n[ume]rusa szerént megtudakoztuk az előlljárókat afelőll, hogy mitsoda ok indította őket arra, hogy az eddig szokásba volt prédikátori fizetésnek megváltoztatását, megkissebbítését kérjék a vener[abilis] tractustól? Mellyre azt felelték, hogy a lakosok[na]k több mint 3-ad része a hellységből elköltözvénn, s most is minden nap pusztulván a megmaradott lakosok, kivált a mostani szűk időbenn a régi fizetésnek [me]gadására elégtelenek. Annyival is inkább, hogy ezek közt is sokan találtatnak, akiknek az üres házokonn kívül egyebek nints, s mind az uraságnak, mind az ekklézsiának sok esztendőltől adósok, s ha házaikat az uraság elveszi, azt még nyereségnek tartják. És hogy ezenn előadások a külső előlljárók[na]k igazak maga a tiszt[eletes] prédikátor úr bizonyította. Erre nézve arra határozta magát a t[iszteletes] prédikátor, hogy azon fizetésbeli ajánlást, mellyet a venerabile consistoriumnak instantiajok mellett bémutattak, erre a mostani nyomorult esztendőre elfogadja, azonn egy kifogással, hogy nem 4, hanem 6 kéve rőzsét adjon minden pár személly, úgy mindazáltal, hogy a jövendőkre nézve ebből semmi következés ne formáltasson. Kéri egyszersmind a t[iszteletes] prédikátor úr a ven[erabilis] consistoriumtól más hellyre való dislocáltatását.

4-szer. Megkérdettek afelőll is, miért hozták bé Csáti Jánost rectorjok[na]k a n[agy]t[iszteletű] senior úr engedelme nélkül? És minekutánna őhellyette a vener[abilis] tractus mást rendelt, miért nem vitték el? Erre így feleltek: időközbe holt meg volt rectorok Antal Imre, vacantiaba lévénn Csáti János, meghívódott. Ez ajánlotta magát, azzal a feltétellel, ha n[agy]t[iszteletű] senior úr benne megeggyez.

Tiszt[eletes] Kutasi Jósef úr hát írt efelőll n[agy]t[iszteletű] senior úrhoz, instálván a consensusért, de semmi választ nem nyertek, mellyre nézve úgy gondolkozván, hogy hallgatván, megeggyez kérésekbe, gyűlésig megmarasztották. A vener[abilis] tractus mást rendelt. A rendelést a deputatus az eccl[esi]a előlljáróinak általadta, de hogy tellyesíttsék az ecl[esi]a szegénysége, a helly messzisége és az útnak rosszasága akadályt okoztanak, s minthogy Csáti János magát becsülletesenn viselte, azomba látták, hogy azonn becsülletes ifjú, aki hellyébe iderendelődött, meg nem fog elégedni az ide való statiojával, bízván a vener[abilis] tractus anyai indulatjába, addig, míg állapotjokról bővebb tudósítást tehetnek, Csáti Jánost hivataláb[an] megtartóztatták, kinek is köztök való meghagyásáért újjra instálunk. A rector magát előttünk arra kötelezte, hogy ha a közelébbi gyűlés helyébe mást rendel, ő legottan letészi hivatalát.

Debelliátsára értünk 1-a Julii, amikor öszvegyűlvén a tiszt[eletes] prédikátor Uri Sándor úr házához Nagy Sámuel, Kerekes János, Laskai János, Nagy Ferentz presbyterialis személlyek, nem külömben Magna István és Tót István senatorok, úgyszinte Ferenczi János főcurator és Szalai Mihály vicecurator, Pap Ferencz, Tímár István és Mohátsi János becsülletes lakosokkal, ezek[ne]k jelenlétekben tartatott.

1-szer az oskolák visitatioja: az ezekről való relationk fel vagyon jegyezve a béadott tabellára. Esméretlen lévén mind a férfi, m[in]d a leánygyermekek tanítói előtt az Útmutatás, számokra vetettünk példákba elejekbe adván azt, miképpen tanítsák abból tanítványaikat. A rector a szorgalmatosabb és értelmesebb tanításra serkentődött, és a stationalis tiszt illendő tisztelettel való fogadására intődött.

A leányok tanítójának pedig meghagyódott, hogy ha hivataláb[an] meg akar maradni, házasodjon meg.

2-or. Tartatott az ecclesia visitatioja. Minden erre tartozó dolgok a tabellan feljegyeztettek. Oskolainspectorok tevődtek. Némelly házasságbeli egyenetlenségek rész szerént lecsendesíttettek, rész szerént a törvény útjára igazíttattak.

A frantzfeldi filialistakat meglátogattuk 2-a Julii, aholott is az öreg helvetus Schürmann mintegy 86 reformatus személlyek nevébe panaszolkodott afelőll, hogy jóllehet a templomot mind a két magyar hazába az evangélikusok és reformátusok nevéb[en] kért alamizsnából építették, és ami költség efelett a templom építésire megkivántatatott, ő rajtok is megvették, s az ekklézsia feltartására szükséges adózásokat, szolgálatokat is tőllök megkívánják, mindazáltal mégsem akarták megengedni az e[van]g[e]likusok, hogy Schürman az ő [me]gházasodott fiát a templomba esketettesse meg reform[átus] prédikátor által, végre mindazáltal ollyan egyességre léptek, hogy a reformátusok fizessék meg a reájok vetett templomépítésre tett költséget, az ecl[esi]ai fizetést és szolgálatot tegyék meg, s akkor minden akadály nélkül gyakorolhatják osztán a reformátusok is vallások rendtartásait a templomba. Ők ezt megígérték, csakhogy erről nékik adjanak nevek aláírásával megerőssített bizonyságlevelet. Ezt is [me]gígérték, az egyességlevél elkészült, a compagnia comandonak vidimálni bémutatták, az is hellybehagyta, és parantsolta, hogy az e[van]g[e]licus előlljárók subscribálják, azomba ezt mégis nem cselekedték, most hát azt kívánják, hogy vagy subscribálják az egyességlevelet, vagy adják vissza a pénzeket. Fizessék meg szenyvedéseiket, és sok költségeiket, mellyet ezen dologra nézve tettenek, amint ezt az itt lévő írásokb[an] bővebben előadták, instálván általunk a vener[abilis] tractust, hogy az ő sorsokat megtekinteni, és arról rendelést tenni méltóztasson.

Ittebénn voltunk 4-a Julii. A visitationn jelen voltanak tiszt[eletes] prédikátor Csáki Mihály, Némedi Jósef bíró és curator, Ragáji Ádám notarius, Nyitrai Péter, Török Pál, Jámbor András, Somogyi János presbyterek. Mind az oskolákról, mind ekklézsia állapotjáról való relatioink fel vagynak jegyezve a tabellakon.

Itt is meghagytuk, hogy az Útmutatás oskolai könyvnek felvétessen.

Kis Bálint szentesi praed[icator] és tract[ualis] assessor, mint a Banatusb[a] deputált visitator mk.